Een verder onderzoek naar weekdieren in de Kooibosjes op Terschelling, Friesland

Henk K. Mienis

A further survey dealing with the presence of molluscs in the 'Kooibosjes' on Terschelling, Friesland

Summary. Fieldwork carried out in the autumns of 2019 and 2020 in the Kooibosjes near Hee, a nature reserve on the Wadden island Terschelling, province of Friesland, the Netherlands, has resulted in the registration of 29 species. Terrestrial gastropods are represented by 18 species, aquatic molluscs by 11 species.

Introductie

De Kooibosjes vormen sinds 1948 een natuurterrein onder beheer van Staatsbosbeheer. Het bestaat eigenlijk uit een westelijk en een oostelijk bosje die tezamen de Kooibosjes genoemd worden. Ze liggen ten zuiden van het fietspad onderlangs de duinen halverwege tussen het Meertje van Hee en het Koreabos in Noord-Midsland op Terschelling, Friesland.

In het afgelopen jaar is in Rinkelbollen, het tijdschrift van de Natuurvereniging Terschelling, veel aandacht geschonken aan de flora en fauna van de Kooibosjes (Anoniem, 2019; Bot, 2019; London, 2019; Zumkehr, 2019a, b; Zwart, 2019). Tevergeefs keek ik uit naar informatie over de aanwezigheid van weekdieren in dat natuurterrein.

In de bijna 60 jaar dat ik geregeld op Terschelling heb vertoefd, en daar veldwerk heb uitgevoerd met betrekking tot de verspreiding van de land- en zoetwatermollusken aldaar, had ik nog nooit de Kooibosjes onderzocht. In de herfst van 2019 heb ik daarom het gebied tweemaal bezocht (op 16 respectievelijk 18 september).

Ofschoon de Kooibosjes een heel aantrekkelijk biotoop vormden, met nog de witte pluimen van Veenpluis *Eriophorum polystachion* (fig. 1) en Waterdrieblad *Menyanthes trifoliata* (fig. 2), waren de resultaten wat betreft de aanwezigheid van weekdieren nogal teleurstellend. Het leverde namelijk slechts 38 exemplaren op die behoorden tot 11 verschillende soorten: acht landslakken en drie aquatische soorten (Mienis, 2020).

Zo goed als zeker komen in dit natuurgebied meer landslakjes voor. De bosjes zijn echter heel slecht te bemonsteren en bijna ontoegankelijk door de vele braamstruiken *Rubus* spec. De open veldjes, al of niet gedeeltelijk begroeid met diverse heidesoorten en heel veel mos, zijn eveneens moeilijk bemonsterbaar. Bovendien zijn de Kooibosjes een tamelijk zuur gebied, wat een negatieve invloed heeft op de daar levende slakjes. Ik gebruik speciaal een verkleinwoord daar grotere soorten als de Gewone tuinslak *Cepaea nemoralis* en de Segrijnslak *Cornu aspersum*, beide invasieve soorten voor Terschelling, de Kooibosjes waarschijnlijk nog niet ontdekt hebben (zie echter de laatste alinea).

Fig. 1. Veenpluis *Eriophorum polystachion*. Foto Henk Mienis.

Fig. 2. Waterdrieblad *Menyanthes trifoliata*. Foto Henk Mienis.

Nieuw onderzoek

Vanwege deze tegenvallende resultaten heb ik de Kooibosjes in de herfst van 2020 opnieuw bemonsterd. Daarbij heb ik gebruik gemaakt van vochtige stukken karton, een methode

Fig. 3. Eén van de pas gemaaide open, drassige veldjes. Foto Henk Mienis.

Fig. 4. Afscheiding van de open veldjes bestaande uit berk, els en lijsterbes. Foto Henk Mienis.

die ik in het verleden met groot succes toegepast heb tijdens soortgelijke inventaristies van het Jollemabosje en de voormalige Kijktuin in Oosterend op Terschelling (Mienis, 2011 & 2015). Gedurende zeven dagen werd onderzoek uitgevoerd in de Kooibosjes. Verkennend onderzoek waarbij geen kartonnetjes werden gebruikt vond plaats op 22 en 24 september. Op die laatste dag werden acht vochtig gemaakte kartonnetjes uitgelegd, die op 25 en 26 september gecontroleerd werden. Vanwege het succes op 25 september werden op 26 september nog 16 andere kartonnetjes op willekeurige plaatsen verspreid. Deze werden op 27, 29 en 30 september gecontroleerd. Door de harde wind op 29 september waren een zestal kartonnetjes de volgende dag uitgedroogd. De Kooibosjes werden steeds 's morgens om 10 uur bezocht, elk bezoek duurde ongeveer een uur.

De open veldjes waren tijdens mijn bezoek in 2020 pas gemaaid (fig. 3). Deze veldjes worden van elkaar gescheiden door bomen- en struikenrijen bestaande uit Ruwe berk *Betula pendula*, Zwarte els *Alnus glutinosa* en Lijsterbes *Sorbus aucuparia* (fig. 4).

Daarnaast werd enkele keren de greppel aan de oostzijde van de Kooibosjes op zoetwaterslakken en -mosseltjes onderzocht. Alleen het meest zuidelijke deel van deze greppel bevatte wat water dat nergens dieper was dan 7 cm. Eén keer werd ook een smal, ondiep slootje met permanent water aan de zuidkant van de bosjes op aquatische mollusken onderzocht.

Resultaten

Tijdens het nieuwe onderzoek uitgevoerd in de herfst van 2020 werden in totaal 429 slakjes en mosseltjes in de Kooibossen gevonden. Deze bleken tot 28 verschillende soorten te behoren (tabel 1). In de naamgeving van de gevonden soorten wordt in het algemeen Jansen (2016) gevolgd. Voor de Tolslakjes (*Euconulus* species) wordt de recente revisie uitgevoerd door Horsáková, Nekola & Horsák (2020) gevolgd, terwijl de Erwtenmosseltjes verdeeld zijn over de genera *Euglesa* en *Pisidium*.

Opmerkingen

De inventarisaties uitgevoerd in 2019 en 2020 hebben 29 soorten opgeleverd. Van de 8 verschillende landslakken uit 2019 werd één soort niet in 2020 gevonden, namelijk de Slanke agaathoren *Cochlicopa lubricella*. Deze werd indertijd in een heel droog en open gedeelte van de Kooibosjes gevonden onder een afgebroken tak. De Agaathorens die in 2020 genoteerd konden worden, behoorden allemaal tot *Cochlicopa lubrica* en kwamen juist in een zeer vochtig biotoop voor.

Daarentegen werden in 2020 17 verschillende soorten landslakken aangetroffen, 10 meer dan in 2019. Meest algemeen was het Ammonshorentje *Nesovitrea hammonis* (171 exemplaren), gevolgd door de Donkere glimslak *Zonitoides nitidus* (42 ex.) en de Bruine blinkslak *Aegopinella nitidula* (31 ex.). Onder de naaktslakken was de Egel-naaktslak *Arion intermedius* (22 ex.) veruit de meest algemene soort.

Niet minder dan vijf soorten Erwtenmosseltjes werden aangetroffen. Zij werden gevonden in drie verschillende biotopen: in de terrestrische vegetatie die groeide op plaatsen waar een weinig kwelwater uit de grond opborrelde, in een tijdelijk droogvallende greppel en in een heel smalle sloot waarin gedurende het gehele jaar ondiep water staat. Helaas werden tijdens het verzamelen alle exemplaren in een en dezelfde verzamelbuis gedaan, zodat niet bekend is waar de diverse soorten precies vandaan kwamen. Waarschijnlijk behoorden de Erwtenmosseltjes die in de vegetatie in kwelplekken werden aangetroffen tot de Gemaskerde erwtenmossel *Pisidium personatum*, want deze werden door Sylvia van Leeuwen reeds eerder onder dergelijke omstandigheden in de Kooibosjes aangetroffen (Van Leeuwen & Kuiper, 2010).

Waarschijnlijk komen in de Kooibosjes nog enkele, vooral kleine soorten landslakken voor. Zo ontbreken in de soortenlijst Dwergslakken *Carychium* spec., Jachthorenslakken *Vallonia* spec. en Korfslakken *Vertigo* spec., waarvan sommige soorten zonder twijfel ergens in de Kooibosjes leven. Het is ook opvallend dat geen enkele soort uit de families Geomitridae,

Hygromiidae en Helicidae in dat gebied werden aangetroffen. De meeste vertegenwoordigers uit deze families moeten als exotische soorten op Terschelling beschouwd worden. Een van nature op Terschelling voorkomende soort als de Haarslak *Trochulus hispidus* zou men echter toch in de Kooibosjes verwachten.

Wat betreft het ontbreken van de Zwartgerande tuinslak *Cepaea nemoralis* moet men er rekening mee houden dat het slechts een kwestie van tijd is dat deze slak nog afwezig is. Op 10 meter afstand ten noorden van de Kooibosjes komt deze voor Terschelling exotische slak voor op de duinvoet aan de andere kant van het fietspad.

Tabel 1. Weekdieren aangetroffen in de Kooibosjes in de herfst van 2019 en 2020.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2019	2020
Terrestrische soorten			
Slanke barnsteenslak	*Oxyloma elegans*	-	1
Barnsteenslak	*Succinea putris*	1	21
Glanzende agaathoren	*Coclicopa lubrica*	-	13
Slanke agaathoren	*Cochlicopa lubricella*	1	-
Ruwe korfslak	*Columella aspera*	-	1
Kleine kristalslak	*Vitrea crystallina*	-	3
Gras-tolslak*	*Euconulus alderi**	-	1
Donkere glimslak	*Zonitoidus nitidus*	7	42
Bruine blinkslak	*Aegopinella nitidula*	7	31
Ammonshorentje	*Nesovitrea hammonis*	2	171
Look-glansslak	*Oxychilus alliarius*	1	11
Doorschijnende glasslak	*Vitrina pellucida*	-	14
Kleine akkerslak	*Deroceras laeve*	-	11
Gevlekte akkerslak	*Deroceras reticulatum*	-	8
Grauwe wegslak	*Arion circumscriptus*	1	10
Bos-wegslak	*Arion silvaticus*	-	1
Egel-wegslak	*Arion intermedius*	2	22
Rode wegslak	*Arion rufus*	-	2
Aquatische soorten			
Jenkins' waterhorentje	*Potamopyrgus antipodarum*	13	5
Platte pluimdrager	*Valvata cristata*	-	6
Draaikolk-schijfhoren	*Anisus vortex*	-	10
Witte schijfhoren	*Gyraulus albus*	-	1
Gewone schijfhoren	*Planorbis planorbis*	-	2
Glanzende schijfhoren	*Segmentina nitida*	-	8
Doffe erwtenmossel	*Euglesa casertana*	-	1
Glanzende erwtenmossel	*Euglesa nitida*	-	3
Hoekige erwtenmossel	*Pisidium milium*	1	19
Stompe erwtenmossel	*Pisidium obtusale*	2	3
Gemaskerde erwtenmossel	*Pisidium personatum*	-	8
Aantal exemplaren		38	429
Aantal soorten (N=29)		11	28

* Dit is *Euconulus praticola* in Jansen (2016).

Geraadpleegde bronnen

Anoniem, 2019. Alida en de Zevenster. – Rinkelbollen 2019(2): 9.

Bot, L., 2019. Insectenrijk de Kooibosjes. – Rinkelbollen 2019 (2): 20-21.

London, F., 2019. Vlinders in de Kooibosjes. – Rinkelbollen 2019(2): 10-13.

Horsáková, V., J.C. Nekola & M. Horsák, 2020. Integrative taxonomic consideration of the Holarctic *Euconulus fulvus* group of land snails (Gastropoda, Stylommatophora). – Systematic and Biodiversity 18: 142-160.

Jansen, E.A., 2016. Veldgids slakken en mossels - land en zoetwater. 2de editie. – KNNV Uitgeverij, Zeist.

Mienis, H.K., 2011. De landslakken van het Jollemabosje op de Grië, Terschelling. – Spirula 382: 98-100.

Mienis, H.K., 2015. Landslakken in de 'Kijktuin' in Oosterend, Terschelling. – Spirula 404: 21-23.

Mienis, H.K., 2020. Een voorlopig onderzoek naar het voorkomen van slakken en mosseltjes in de Kooibosjes en Mastenbroeken. – Rinkelbollen 2020(1): 13-15.

Van Leeuwen, S. & H. Kuiper, 2010. Sphaeriidae op de Nederlandse Waddeneilanden. – De Kreukel 46(3-4): 95-108.

Zumkehr, P., 2019a. De koningin van de Kooibosjes. – Rinkelbollen 2019(2): 14.

Zumkehr, P., 2019b. Meer dan zeventig jaar hooilandbeheer door Staatsbosbeheer in de Kooibosjes. – Rinkelbollen 2019(2): 15-17.

Zwart, F., 2019. Broedvogels in de Kooibosjes van 1894-2018. – Rinkelbollen 2019(2): 5-8.

Adres van de schrijver
mienis@netzer.org.il